

Müasir dövrdə dövlət hakimiyyət orqanlarına kitabxana xidmətinin bəzi problemləri

Əliyusif Məmmədov

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası, məsləhətçi

Qədim dövrlərdən etibarən mövcud olan kitabxanalar sənədlərin hansı yazı materialında yaradılmasından, hansı konstruksiyaya malik olmalarından, oxuculara necə xidmət göstərilməsindən asılı olmayaraq, həmişə cəmiyyətə sənədlə, sənədləri əks etdirən biblioqrafik informasiya ilə xidmət edir. Kitabxanaların uzun əsrlər davam edən təkamülü nəticəsində onların ixtisaslaşması da baş vermiş, ictimai fəaliyyətin hər bir növünə, müəyyən insan qruplarına xidmət edən, müəyyən sənəd tipləri üzrə ixtisaslaşan kitabxana tipləri meydana gəlmişdir. Bunların içərisində istehsalat fəaliyyətinə, təhsilə, səhiyyəyə, elmi-tədqiqat fəaliyyətinə, incəsənətə, uşaqlara, gənclərə xidmət edən, not nəşrləri, patent sənədləri üzrə ixtisaslaşan kitabxanaları göstərmək olar. Ən geniş yayılmış kitabxana tipi kütləvi kitabxanalarıdır ki, onlar peşəsindən, yaşından və s. asılı olmayaraq bütün tələbatçılara xidmət edir. Bunlardan fərqli olaraq xüsusi kitabxanalar ayrı-ayrı təşkilatlar, müəssisələr tərəfindən öz əməkdaşlarına xidmət etmək üçün yaradılır. Belə kitabxanalara misal olaraq təhsil, elmi-tədqiqat müəssisələrinin, ictimai təşkilatların, şirkətlərin və s. kitabxanalarını göstərmək olar. Xüsusi kitabxanaların bir növü də dövlət qurumlarına xidmət edən kitabxanalardır. Lakin kitabxanaçılıq işi sahəsində beynəlxalq leksikonda, məsələn, İFLA-nın sənədlərində bir qədər başqa mənə verən “hökumət kitabxanaları” terminindən istifadə edilir və bu tip kitabxanalara xüsusi diqqət yetirilir. Heç də təsadüfi deyildir ki, İFLA-nın tərkibində ayrıca “Hökumət kitabxanaları” (Government libraries) bölməsi vardır. İFLA-nın sənədlərində göstərilir ki, bu bölmə hökumət kitabxanalarının və hökumət informasiya xidməti qurumlarının fəaliyyətini təşviq etməklə, onların öz aralarında əməkdaşlıq etmələrinə, öz fəaliyyətlərini daha səmərəli qurmalarına, informasiya və təcrübə mübadiləsinə yardım etməklə məşğul olur. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, 2009-cu ildən Prezident Kitabxanası İFLA-nın üzvüdür. 2013-cü ilin mart ayında isə Kitabxana İFLA-nın Hökumət kitabxanaları bölməsinin üzvüdür. Kitabxananın direktor müavini Cəmilə Talıbzadə isə həmin bölmənin daimi komitəsinin üzvü seçilmişdir.

Dünyanın bir çox ölkələrinin hökumət kitabxanaları həmin bölmənin işində yaxından iştirak edir. Buna görə də heç də təsadüfi deyildir ki, 2008-ci ildə İFLA-nın həmin bölməsi tərəfindən nəşr edilmiş “**Guidelines for Libraries of Government Departments**” metodik vəsaiti tərtib edilmiş və burada digər məsələlərlə yanaşı həmin tip kitabxanaların izahı verilmişdir. Bu izaha nəzər salsaq, bu bölmənin adındakı və izahatın mətnindəki “**Government**” kəlməsinə verilən mənanın dilimizdə daha çox “**hakimiyyət**” sözü ilə uyğun olduğunu müəyyən etmək olar. Bu sənəddə həmin tip kitabxanalara ilk növbədə hakimiyyətin bilavasitə qanunvericilik, icra və məhkəmə vəsilələrinə xidmət göstərən kitabxanalar aid edilmişdir. Burada həmin kitabxanalara həm də ABŞ-dakı hər bir ştatda bir dənə olan ştat kitabxanaları da aid edilmişdir. Bunlar ştat hakimiyyətinə xidmət göstərirlər. Ancaq nədənsə bura bütün vətəndaşlara xidmət göstərən, yəni, hamı üçün əlyətər olan milli universal və milli sahəvi kitabxanalar da aid edilmişdir. Bu metodik vəsaitdə “Hökumət kitabxanaları” termininə verilən mənanın dünyanın ayrı-ayrı ölkələrinin kitabxana praktikası ilə müqayisəsi belə söyləməyə əsas verir ki, bu vəsait tərtib edilərkən müəlliflər daha çox ABŞ-in kitabxanaçılıq ənənələrinə əsaslanmışlar. Əgər nəzərə alsaq ki, bu metodiki vəsaitin birinci müəllifi ABŞ Kolorado Ştat Kitabxanasının uzun illər direktoru olmuş, beynəlxalq miqyasda tanınan mütəxəssis Nensi Boltdur, belə yanaşmanın motivasiyasını anlamaq mümkündür. Qeyd edək ki, ABŞ-da prezident kitabxanası kateqoriyasından olan kitabxanalara xüsusi diqqət yetirilir. Həmin ölkədə bunların iki tipi var. Birinci tipə ancaq bir kitabxana aiddir. Bu ABŞ Prezidentinin İcra Ofisinə məxsus olan Ağ ev Kitabxanasıdır. Adından göründüyü kimi, bu kitabxana birbaşa Ağ evdə yerləşərək bu ölkənin ali icra hakimiyyəti qurumuna - Prezidentin İcra Ofisinə xidmət edir. ABŞ-da

mövcud olan prezident kitabxanalarının ikinci tipi isə prezident memorial kitabxanalardır. Belə ki, bu ölkədə əksər prezidentlər öz hakimiyyətləri dövründə doğma ştatlarında öz adlarına memorial kitabxanalar yaradırlar ki, bunun tərkibində həm də muzey ekspozisiyası olur. Prezidentlik müddəti qurtardıqda isə bu kitabxana ABŞ Milli Arxivlər və Rəsmi Qeydlər Administrasiyasının sərəncamına verilir. Bu ənənə 1881-ci ildə Prezident Ceyms Qarfildin kitabxanasının yaradılması ilə başlamışdır. Lakin prezident memorial kitabxanalarının bir qismi müstəqil inzibati vahid, ayrıca qurum kimi deyil, memorial mərkəz, prezident mərkəzləri adlı qurumların tərkibində olan kitabxana kimi fəaliyyət göstərir. Hal-hazırda ABŞ-da bu tip kitabxanaların sayı 21-ə camışdır.

2005-ci ildə Londonda nəşr edilmiş **“Harrod's Librarians' glossary and reference book”** soraq nəşrində isə hökumət kitabxanası ifadəsinə mərkəzi dövlət mənbələrindən maliyyələşdirilən kitabxana kimi şərh verilir, onların üç qrupu fərqləndirilir və bu qruplara milli kitabxanalar, dövlət departamentlərinin kitabxanaları və dövlət tədqiqat mərkəzlərinin kitabxanaları aid edilir. Bütün bu deyilənlər dünyada ali hakimiyyət orqanlarına və digər dövlət qurumlarına göstərilən kitabxana xidmətinə verilən əhəmiyyəti təsdiq edir.

Dünyanın bir sıra digər ölkələrində də ali dövlət icra qurumlarına xidmət göstərən kitabxanalar fəaliyyət göstərir. Məsələn, Avstriyada prezident kitabxanasının analoqu olan Federal Kansler Kitabxanası kanslərə, federal nazirliklərə, dövlət katiblərinə və digər dövlət orqanlarına xidmət edir.

Prezident kitabxanaları MDB ölkələrində də fəaliyyət göstərir. Məsələn, Rusiya Federasiyasının S. Peterburq şəhərindəki B. Yeltsin adına Prezident kitabxanası hamı üçün açıq ictimai kitabxanadır. Moskvada, Kremldə isə bilavasitə Prezident Administrasiyasına xidmət edən Prezident Kitabxanası fəaliyyət göstərir. Belarusun paytaxtı Minsk şəhərində fəaliyyət göstərən Prezident Kitabxanası isə ölkənin ali idarəetmə orqanları ilə yanaşı, geniş oxucu kütləsinə də xidmət edir.

XX əsrdə Azərbaycanda da ali hakimiyyət orqanlarına xidmət edən kitabxanalar yaranaraq inkişaf etmiş və bu kitabxanaların bütöv bir şəbəkəsi formalaşmışdır. Bura ali icra hakimiyyətinə xidmət edən Prezident Kitabxanası, ali qanunvericilik hakimiyyətinə xidmət edən Milli Məclisin Kitabxanası və ali məhkəmə hakimiyyətinə xidmət edən kitabxana aiddir. Bundan əlavə, icra hakimiyyətinin növbəti pilləsi olan bir sıra nazirlik və komitələrin də kitabxanaları fəaliyyət göstərir. Bu kitabxanaların içərisində öz yaranma tarixinə, statusuna, fondunun və yerinə yetirdiyi işin həcminə, qarşısında qoyulan vəzifələrin genişliyinə görə birinci yerdə, əlbəttə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası durur. 2003-cü ilin yanvar ayının 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin göstərişi ilə bu Kitabxana daha yüksək statusda, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Kitabxanası kimi yenidən təşkil edildi. Keçən 10 il ərzində Kitabxana kollektivi öz fəaliyyətinin bütün sahələrində əhəmiyyətli dəyişikliyə, irəliləyişə nail oldu. Bir sıra yeni istiqamətlər yaranaraq inkişaf etdi. Yeni statuslu Kitabxanada əlavə şöbə və bölmələr yaradıldı, yeni fəaliyyət növləri müəyyənləşdirilərək reallaşdırılmağa başladı. Bütün bu işlər Kitabxananın devizi, missiyası və fəaliyyətinin əsas istiqamətləri əldə rəhbər tutularaq həyata keçirildi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası öz fəaliyyətində belə bir devizi rəhbər tutur - **“Mükəmməl kitabxana-bibliografiya xidməti - mükəmməl idarəetmənin əsas amillərindən biridir!”**. Həqiqətən də, mükəmməl kitabxana-bibliografiya, informasiya xidməti olmadan səmərəli, optimal qərarlar qəbul etmək, regionu, ölkəni idarə etmək mümkün deyildir. **Prezident Kitabxanasının missiyası isə** - ali dövlət orqanlarında və digər icra qurumlarında çalışan dövlət qulluqçularına, eləcə də, informasiya maraqları kitabxananın profilinə uyğun olan digər tələbatçılara kitabxananın fondunda olan sənədlərlə, burada yaradılan müxtəlif ilkin sənəd və bibliografik informasiya resursları ilə mükəmməl kitabxana-bibliografiya xidməti göstərməkdir. Lakin 2006-cı ildə Prezident İlham Əliyevin tövsiyəsinə uyğun olaraq Kitabxananın xidmət etdiyi tələbatçı kontingentinin çevrəsi genişləndirilmiş, burada digər tələbatçılara, tədqiqatçılara, mütəxəssislərə də geniş spektrli kitabxana-bibliografiya xidməti göstərilməyə başlanmışdır.

Prezident Kitabxanasının missiyası onun vəzifələri ilə əlaqədardır ki, sonuncuya da aşağıdakıları aid etmək olar:

-Kitabxananı xidmət etdiyi əsas tələbatçı qruplarının informasiya sorğularının öyrənilməsi və bu sorğuların ödənməsinə istiqamətlənmiş dolğun ilkin sənəd fondunun komplektləşdirilməsi;

-Kitabxanasının fondunun tərkibini həm tam şəkildə, həm də müxtəlif aspektlərdən açan kataloq-kartoteka sisteminin (həm ənənəvi, həm də elektron) yaradılaraq daim yenilənməsi, həmin sistemə həm kitabxanasının binasından, həm də kitabxanasının saytı vasitəsi ilə məsafədən əlyətərliliyin təmin edilməsi;

-Kitabxanasının xidmət etdiyi əsas tələbatçı qruplarının faktoqrafik və biblioqrafik sorğularını tez cavablandırmağa imkan verən soraq-biblioqrafik nəşrlər fondunun (rəhbər sənədlərdən, ensiklopediyalardan, lüğətlərdən, digər soraq nəşrlərdən və biblioqrafik vəsaitlərdən ibarət) komplektləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi;

-Kitabxanasının xidmət etdiyi əsas tələbatçı qruplarının lazımi sənədləri tez tapmalarına yardım edən müxtəlif mövzulu, təyinatlı və dövriliyə malik biblioqrafik vəsaitlərin (göstəricilər, bülletenlər, müxtəlif layihələrin, sənəd toplularının tərkibində olan qeyri-müstəqil biblioqrafik siyahılar) tərtibi və yenilənməsi;

-Kitabxana fondunda olan sənədlərdən və digər mənbələrdən istifadə etməklə Kitabxanasının xidmət etdiyi əsas tələbatçı qruplarının daha çox müraciət etdiyi mövzular üzrə zəngin sənəd-informasiya resurslarını əhatə edən portal, layihə, sənədlər toplusu tipli tammətli elektron sənəd-informasiya resurslarının yaradılması, mütəmadi olaraq yenilənməsi;

-Kitabxanasının internet saytının yaradılması, onun vasitəsi ilə biblioqrafik sorğuların verilməsi və ədəbiyyatın sifariş edilməsi, kitabxanada yaradılmış həm tammətli, həm də biblioqrafik informasiya mənbələrinə əlyətərliliyinin təmin edilməsi;

-Kitabxanasının xidmət etdiyi əsas tələbatçı kontingentinin fərdi və qrup informasiya tələbatının öyrənilməsi, bu əsasda onlara soraq-biblioqrafik, biblioqrafik informasiya və tammətli sənəd (sənədlərin elektron çatdırılması) xidmətinin göstərilməsi;

-Kitabxana-biblioqrafik proseslərinin kompleks şəkildə avtomatlaşdırılmasına imkan verən kompüter şəbəkəsinin, xüsusi proqram təminatının alınaraq qurulması, istismarı və təkmilləşdirilməsi;

-Kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin ayrı-ayrı məsələlərinin həllinə imkan verən proqram məhsullarının işlənilib hazırlanması, tətbiqi və s.

Kitabxanasının statusunu, onun missiyasını, yerinə yetirdiyi vəzifələri əsas götürərək, burada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin və digər mərkəzi hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətinin ayrı-ayrı aspektlərini, ümummilli lider Heydər Əliyevin fəaliyyətini müxtəlif istiqamətlərdən açan sənəd və biblioqrafik informasiya resurslarının yaradılması və təbliğinə böyük diqqət yetirilir. Elektron formatda yaradılan bu resurslarda ədəbiyyatın bütün tiplərindən (kitab, jurnal və qəzet materialları, elektron resurslar və s.) və janrlarından geniş istifadə edilir. Toplanmış material müxtəlif aspektlərdə təhlil edilir, qruplaşdırılır, yardımçı materiallarla, fotosənədlərlə, biblioqrafik siyahılarla və s. təchiz edilir. Həmin məhsullar içərisində elektron tammətli sənəd-informasiya topluları xüsusən diqqəti cəlb edir. Kitabxanada həmin resursların iki növü yaradılır. Bunlar “E-resurs” və “E-layihə” kimi adlandırılan sənəd-informasiya toplularıdır. İndiyə qədər Kitabxanada **12 adda e-resurs və 9 adda e-layihə** yaradılmışdır. Bunlardan bilavasitə kitabxanasının missiya və vəzifələrinə uyğun olan, **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinə** və ümummilli lider Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinə həsr edilmiş resurslar aşağıdakılardır:

1. E-resurslar

1.1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqləri, çıxışları, müsahibələri, bəyanatları: 2003-2013.

Bu tammətli e-resurs istifadəyə 2003-cü ilin oktyabrında verilmişdir. Resurs 2003-cü ilin oktyabr ayının 31-də İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə seçilməsi ilə əlaqədar andiçmə mərasimində etdiyi nitqdən başlamış bu günə qədər bütün

nitqləri, çıxışları, müsahibələri, bəyanatları özündə əks etdirir. Resursun daxilində materiallar illər üzə doqquz bölmədə qruplaşdırılmışdır. İllik bölmənin daxilində materiallar ancaq düz xronoloji ardıcılıqla verilmişdir. Hər ilə aid material ayrıca pdf faylı şəklində tərtib edilmişdir. Resursda verilmiş hər mətnin sonunda onun haradan götürülməsi və ilkin mənbədə dərc olunma tarixi verilmişdir. Bu resursda ilkin mənbə kimi AzərTAc informasiya agentliyinin materiallarından istifadə edilir. Yeni dərc edilmiş material bir gün ərzində resursa əlavə edilir. Resursdakı materiallar Azərbaycan dilindədir.

1.2.İlham Əliyev və Azərbaycanın neft diplomatiyası

Bu tammətli e-resurs istifadəyə 2005-ci ilin dekabrında verilmişdir. Resurs İlham Əliyevin 1994-cü ildən (onun Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti işlədiyi vaxtdan) bu günə qədər respublika mətbuatında dərc edilmiş neft sənayesi, iqtisadiyyatı və Azərbaycan nefti ilə əlaqədar digər məsələlər üzrə bütün məruzələrini, çıxışlarını, nitqlərini və müsahibələrini əhatə edir. Hər ilə aid material ayrıca pdf faylı şəklində tərtib edilmişdir. Resursdakı materiallar Azərbaycan dilindədir.

1.3.Azərbaycanda Olimpiya hərəkəti

Bu tammətli e-resurs 2004-cü ilin avqustunda istifadəyə verilmişdir. Resursda 1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycanda idmanın tarixi, bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına dövlət qayğısı, ölkəmizin dünya Olimpiya hərəkətində iştirakı mövzusunda materiallar toplanmışdır. Resursa vaxtaşırı olaraq yeni materiallar əlavə edilir. Resurs pdf fayl formatındadır.

E-resursda materiallar ayrı-ayrı mövzular üzrə 6 tematik fəsildə qruplaşdırılmışdır. Hər bir fəslin daxilində isə materiallar düz xronologiya əsasında verilmişdir. Resursda mənbə kimi ilk növbədə "Olimpiya dünyası" qəzetində və digər dövrü mətbuatda dərc edilmiş materiallardan, AzərTAc İnformasiya agentliyinin məlumatlarından istifadə edilmişdir. Resursdakı materiallar Azərbaycan dilindədir.

2.E-layihələr

2.1. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xarici siyasət fəaliyyəti

Bu e-layihə 2009-cu ilin iyun ayının 23-də istifadəyə verilmişdir. Resursda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xarici siyasət fəaliyyətini müxtəlif istiqamətdən əks etdirən materiallar toplanmışdır. Layihə 4 tematik fəsildən ibarətdir. Layihəyə vaxtaşırı olaraq yeni materiallar əlavə edilir. Layihədəki mətnlər pdf, fotoşəkillər isə html fayl formatındadır. Layihədəki mətnlər Azərbaycan dilindədir.

2.2.Heydər Əliyev: Elektron Sənədlər toplusu

Bu e-layihə 2007-ci ilin may ayının 8-də istifadəyə verilmişdir. Resursda XX əsrin ən böyük siyasi və dövlət xadimlərindən biri, Azərbaycan xalqının ümummillî lideri Heydər Əliyevin həyatı və fəaliyyəti ilə əlaqədar materiallar toplanmışdır. Layihə 7 fəsildən, bibliografik bölmədən və fotoqalereyadan ibarətdir. Layihəyə vaxtaşırı olaraq yeni materiallar əlavə edilir. Resursdakı mətnlər pdf faylı, fotoşəkillər isə html fayl formatındadır. "H. Əliyev haqqında elektron kitablar və məqalələr" adlı beşinci fəsildəki bölmələrin tərkibində digər dillərdə verilmiş materiallardan başqa, topludakı bütün materiallar Azərbaycan dilindədir. Materiallar pdf faylı formatındadır.

Qeyd edək ki, Kitabxanada yaradılan bir çox digər elektron resurs və layihələrdə də Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətinin müəyyən istiqamətlərinə, aspektlərinə dair əhəmiyyətli sənəd və materiallar geniş yer almışdır.

Prezident Kitabxanasında həm də çox orijinal bir informasiya resurs növü yaradılır. Bu xronoloji-faktoqrafik səciyyəli göstərici növdür. Onlar kitabxanada ilk növbədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinə dair müxtəlif faktları, tarixləri tez tapmaq üçün yaradılır. Onlar aşağıdakılardır:

1.Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin xarici siyasət fəaliyyətinin xronikası

2.Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı qanun, fərman və sərəncamların bibliografiyası

Prezident Kitabxanasında yaradılan bir çox digər sənəd və bibliografik resurslarda da Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinə dair maraqlı mənbələr vardır. Bunlara tərkibində

Prezidentə həsr olunmuş kitablar əks olunan elektron kataloqu, məqalələr əks olunan elektron kartotekanı, bir sıra biblioqrafik göstəriciləri və s. misal göstərmək olar.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası qarşıya qoyulan vəzifələrlə əlaqədar özünəməxsus cəhətlərə malik olmaqla yanaşması, dünyada ali hakimiyyət orqanlarına xidmət edən kitabxanaların da təcrübəsini öyrənir və lazımi məqamları yaradıcılıqla tətbiq edir. Bunu 2008-ci ildə dünya miqyasında ilk dəfə olaraq bizim Kitabxananın təşəbbüsü ilə Bakıda keçirilən ali dövlət hakimiyyət orqanlarının sənəd- informasiya təminatı məsələlərinə həsr edilmiş, təcrübə mübadiləsi, diskussiya məqsədli beynəlxalq konfransın (DİOPSİT) iştirakçılarının, eləcə də yaxın və uzaq ölkələrdən Kitabxanaya gələrək onun fəaliyyəti ilə tanış olan mütəxəssislərin verdiyi rəylər də sübut edir. Lakin Kitabxananın rəhbərliyi, onun kollektivi əldə edilmiş nailiyyətlərlə kifayətlənmir, burada yerinə yetirilən kitabxana-biblioqrafik proseslərin daha da modernləşdirilməsi, göstərilən xidmətin həm çeşidinin, həm də keyfiyyətinin daha da yüksəldilməsi sahəsində ardıcıl olaraq fəaliyyət göstərir. Bu isə əmin olmağa əsas verir ki, Prezident Kitabxanası bundan sonra da öz yenilikçiliyi, mütərəqqi metod və texnologiyaların, metodların tətbiqi sahəsində Azərbaycan kitabxanaları arasında qabaqcıl (liderlik) mövqeyini qoruyub saxlayacaqdır.